

Köttner, Mojmir

Sociologie a politika

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1978-1979, vol. 27-28, iss. G22-23, pp. [7]-23

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111130>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MOJMÍR KÖTTNER

SOCIOLOGIE A POLITIKA

VÝKLAD POJMU POLITIKA

Slovo politika je starověkého původu a označovala se jím veřejná činnost;¹⁾ touto veřejnou činností se však nerozumělo jen řízení obce, tedy činnost ve správním slova smyslu, ale zahrnovaly se sem i činnosti kulturní (literární a řečnická vystupování na veřejnosti), pěstování obchodu v širším rozsahu (mezi starověkými polis), zakládání držav mimo mateřskou zemi atd. Ve starověku se prakticky cokoli, co mělo charakter činnosti, která překračovala rámec privátnosti, považovalo za politický akt. Tato činnost se těšila zpravidla také velké vážnosti a politická práce byla proto nazírána jako jedna z přirozených vlastností člověka, jako jeden z rysů, který pro člověka má být podstatný. V tomto smyslu i Aristoteles definuje lidskou bytost jako „zoon politikon“, „živočích politický“. Třídní stanoviska však starověk chápal ještě nepřesně, ba přehlížel je. Za plnohodnotnou lidskou bytost mohl být pokládán jenom svobodný občan, svobodný příslušník obce — polis, nikoli otrok, který byl nazírán jen jako „mluvící nástroj“, „instrumentum vocale“, pracovní prostředek, tedy něco, co je mezi člověkem a přírodou.²⁾

---

¹⁾ Polis = obec, politiké = umění řídit obec (starořecké termíny).

²⁾ Je potřeba tuto etymologii dobře pochopit, neboť je v ní de facto zkrystalizováno, jak běžný občan i teoretik starověké polis chápali otroka. Z otročené masy byly něčím mimo lidskou společnost, něčím, co nemělo vliv na historický vývoj, něčím, co bylo nutným přívěskem lidské společnosti. To, že z rukou otroků pochází veškeré bohatství antické společnosti, se chápalo jako stejná přirozenost, že své plody vydává i příroda. Pochopení rozpornosti v třídním slova smyslu se projevilo jenom jako průblesky u některých světonázorových koncepcí.

—a) příklady Platóna a Aristotela. U Platóna se objevuje kastovní klasifikace, ale spíše jako vzor, při jehož konstrukci čerpal zkušenosti z odstupňovaných práv a povinností svobodných občanů z athénské polis. U Aristotela je vynikající náběh na pochopení podstaty třídního rozvrstvení ve vztahu s výrobou. Říká: „Kdyby každý stroj mohl konat práci, jež mu přísluší, na rozkaz nebo jako by to předem tušil, jako samy od sebe se pohybují Daidalovy výtvary... kdyby takto tkalcovské člunky tkaly samy od sebe, nepotřeboval by mistr ani pomocníky, ani pán otroky.“ (Podle F. Biese: *Die Philosophie des Aristoteles*, Berlin 1842, II, str. 408). Avšak v téže relaci

Později, na rozhraní středověku a novověku (zejména v údobí vznikání národnostních států) se pojem političnosti trochu zúžil; prakticky se zkoncentroval jen na činnosti, které jsou spojeny s vytvářením společenské organizace podle jednotného správního normativu, prosazovaného z pozice určité třídní moci (ve středověku i stavovské moci). Toto zúžení pojmu politiky také způsobilo, že to, co ve starověku bylo chápáno jako zcela přírozená součást veškerého veřejného projevu každého člověka (pochopitelně projevu člověka svobodného a nikoli otroka), nyní nabývalo u některých myslitelů poněkud nadsazeného významu, případně někteří zase význam politiky snižovali. Podřadnější význam přisuzovali politice hlavně lidé majetnější, s výsadami osob, majících privilegované postavení, jež bylo zajišťováno »boží milostí«; byli tedy dobře situovaní v daných poměrech, byli spokojeni s tím, co mají a necítili se ohroženi; a tedy v politice viděli jen služebnost, nebo vypočítavost, kterou někteří jiní lidé chtěli zvýšit svou prestiž, rozšířit majetek, nebo politickou moc, získat privilegia nebo zpevnit pozice za účelem privilegií. Zajímavé jsou však i názory, které přeceňovaly politiku. Tak kupř. Machiavelli, Hobbes, Spinoza, Bodin atd., ale i někteří pozdější buržoazní teoretikové, filozofové a sociologové z období minulého století, politiku přeceňovali v tom, že se domnívali, že ekonomické vztahy, jakož i jakékoli vztahy ve společnosti, jsou dílem politiky, politických činností, politických zásahů vládařů, státu atd., z jejichž vůle vznikají určité formy společenského života, společenských vztahů. Na místo božích garancí nebo zásahů nastupovala vůle mocných jedinců pozemského původu (nebo personifikovaných institucí — viz počátky těchto názorů v Hobbesově Leviathanu — mythologizovaném „státním stroji“ a pod.).

K hlubšímu pochopení vztahů mezi politikou a společenskou realitou dospěli někteří teoretikové z období osvícenství. Kupř. Holbach, ale i jiní; dospěli k názoru, že určitou politiku určuje společnost, její systém vlastnictví a společenských vztahů. Nicméně zde přesnost těchto názorů končila. Myslitelé tohoto ražení se domnívali, že systém vlastnictví a realizace určitých majetkových vztahů jsou závislé na osvíceném rozumu. Jejich názory — jinak velmi pokrokové na svou dobu — byly deformovány idealismem, který viděl ve vůli osvíceného rozumu základního hybatele lidských dějin, v důsledku čehož se nakonec utváří i určitá politika.

Další názory předmarxistického období jen různým způsobem tyto varianty doplňují. Tak kupř. G. W. F. Hegel pozvednul na nejvyšší hodnotovou příčku absolutní suverenitu státu (v čele s pruským monarchou) jako politického činitele, v němž se realizuje nejvyšší mravní idea, které se musí podřizovat mezilidské i ekonomické vztahy a vůbec veškerá společenská skutečnost. U Feuerbacha je sice pochopen význam vlivu občan-

---

klade hned otázku, v níž se projevuje neschopnost překonat absurditu, „co by bylo s otroky, když by jich nebylo třeba“? A tedy celá otázka se mu vrací do vztahu, že otrokářský systém vlastně existuje v zájmu otroků, aby jim umožňoval nějakým způsobem žít.

—b) sofistové a stoikové. První průblesky hlubších postřehů, jež pronikají k třídní podstatě otrokářské společnosti a tuto kritizují, se objevují u některých sofistů a ojedinelé u stoiků. Tato stanoviska se však nestala veřejně uznávaným názorem. Maximálně se jimi podporovala jen ohleduplnost vůči otrokům.

ské společnosti na utváření politických aktů, nicméně v podstatě samotné společnosti Feuerbach viděl působení především biologických, psychických a zejména emocionálních faktorů.

Marxistické pojetí politiky vychází z historickomaterialistického názoru na společenskou skutečnost, na její utváření a vyvíjení jak ve svém celku, tak na úrovni jednotlivých dějinných etap. Politika je v tomto kontextu chápána jako činnost, která je spojena s úsilím tříd konstituovat se ve společenském bytí do určitého postavení, jež by umožňovalo získat, udržovat a rozvíjet účast na veřejné — a zejména státní — moci. Je to činnost která především využíváním státu (ale nikoli jen státu) působí na regulaci třídně skupinových, ekonomických, kulturních a jiných konfliktů. Lenin zdůrazňoval, že politika je zkoncentrovaným výrazem ekonomiky a současným vztahem mezi třídami.³

K této přímočaré definici dospěl V. I. Lenin ovšem po důkladných analýzách a sociologickém studiu jevů, jejichž podstata je někdy, zejména při složitých společenských vztazích a procesech, velmi nejasná a často nikoli patrná na první pohled. Je celkem i dosti dobře známé, že K. Marx a B. Engels neváhali upozorňovat na tento typický znak politiky, který leckdy znesnadňuje pochopit její pravou podstatu jako nadstavbového činitele. V jejich pojetí je politika „sféra lidského života, ve kterém si lidé určitým způsobem a často i v pokřivené a nereálné podobě začínají uvědomovat objektivní protiklady své existence a řeší je více méně uvědoměle či živelně, mírem či násilím, bojem či sdružováním“.⁴

Proto trvalo také poměrně dlouho, než se společenské — a zejména třídní poměry tak zjednodušily a staly přehlednými (jak se stalo právě v kapitalistické společnosti), že mohl být pochopen složitý mechanismus v třídních vztazích, relace mezi základnou a nadstavbou a v důsledku toho i upřesněn správný názor na podstatu samotné politiky. Proto i předmarxistické názory jsou v řadě případů zatíženy svými přirozenými předsudky, a to navzdory některým velmi pokrokovým stanoviskům.

V současné době je marxistický názor na politiku brán v buržoazní teorii převážně s respektem. Nikdo si již nedovolí lehkovážně pochybovat o významu zakladatelů marxismu-leninismu v politické teorii. Nicméně pro řadu buržoazních vědců, politologů, sociologů, právníků, psychologů atd. je přímočarost a gnoseologická přesnost marxisticko-leninských názorů krajně nepřijemná.

Buržoazní teorie vesměs komentuje práce Marxovy, Engelsovy a Leninovy jako výtvořiny velikých postav, které vědu o politice — a zejména sociologické aspekty — přivedly na vysokou úroveň. Nicméně se snaží odpreparovat z této teorie některé jakoby „drobné detaily“, v nichž vidí „problematičnost“, a které ve skutečnosti však tvoří jádro marxisticko-leninské teorie v zásadních otázkách. V těchto buržoazních přístupech se kupř. zdůrazňuje celospolečenská podmíněnost a dosah politiky — nikoli tedy třídní podmíněnost a třídní dosah; u některých zase převládá pravý

³) V. I. Lenin : *Spisy* sv. 19, SNPL 1957, str. 112–113; sv. 28, SNPL 1954, str. 185 až 186; sv. 32, SNPL 1955, str. 80; sv. 31, SNPL 1955, str. 371.

⁴) K. Marx a B. Engels : *Vybrané spisy* II, Svoboda Praha, 1950, str. 351, 491 a K. Marx a B. Engels : *Vybrané dopisy*, Svoboda Praha, 1952, str. 248–249.

opak, tj. propaguje se individualistická podmíněnost politiky, tedy přeceňuje se význam vynikajících jednotlivců, politiků, stratégů, diplomatů atd., zatímco význam třídně skupinového boje je již snižován; u dalších je politika chápána jako činnost, směřující k dorozumění, k realizaci všeobecných potřeb, k překonání rozporů, k obecné harmonii — a snaží se tedy eliminovat z politiky pojem boje a zápasů, zejména třídního boje. Jiné názory se celkem obdobným způsobem snaží eliminovat z politiky pojem diktatury proletariátu, a ještě jiné se snaží snížit význam revoluce v dějinách, nebo zúžit ho jen na některé dílčí etapy či funkce v historickém vývoji a dokázat, že revoluce pro dnešek již není adekvátním jevem.

Toto je jedna stránka, která je výrazná na stanoviscích nemarxistických teoretiků a zejména sociologů k marxistickému pojetí a výkladu politiky. Akceptuje v obecné rovině význam Marxe, Engelse a Lenina, ale na druhé straně jsou jednotlivé kategorie marxismu-leninismu přizpůsobovány nebo předělávány podle představ buržoazních teoretiků, prakticky tak, aby to odpovídalo záměrům buržoazní ideologie. Je to tedy základ falzifikace marxismu-leninismu — toho, co bychom snad logicky mohli nazvat chytře a záměrně produkovaným revizionismem z druhé strany. Nutno totiž zdůraznit, že zde máme na mysli revizionismus, o který se pokoušejí dnešní antikomunističtí buržoazní teoretikové, marxologové, falzifikátoři marxismu-leninismu, na rozdíl od revizionistů, kteří se mohou rekrutovat i z řad marxistických teoretiků, kteří však propadli oportunistu, renegátství, přešli na pozice protivníků a snaží se jim přisluhovat.

Jsou však i některé jiné stránky, jež jsou typické v současných buržoazních teoriích politiky, a které nás musejí zajímat. U buržoazních filozofů, sociologů, teoretiků práva atd. se projevuje poměrně intenzivní úsilí vytvářet vlastní produkci, která by měla zpětně sloužit praxi samotné buržoazní politiky. Buržoazní vědecké disciplíny postupně dospívají přitom i k řadě význačných kategorií, o které se politická věda — včetně sociologie — dále opírá při klasifikaci politických jevů, jejich analýze a konstrukci definicí. Jsou to kupř. kategorie moci, autority, význam institucí ve společenském životě a politice zvlášť, pojem organizace lidí, sjednocování a vedení lidí, působení na lidi, sladování, zmírňování nebo naopak vyvolávání konfliktů. Dále jsou to kategorie veřejného zájmu, veřejného mínění, elity, byrokracie, kontroly, plánování, řízení a struktury politického systému atd. Avšak i v takto orientované buržoazní sociologii dochází k závažným deformacím, a to zejména v gnozeologickém smyslu, v chybných metodologických přístupech při analýze politických jevů a procesů. Ani jeden z výše uvedených pojmů nelze označit za absolutně nepravdivý a dokonce i v marxistické sociologii (a politické teorii vůbec) nachází řada těchto pojmů uplatnění. Jako deformace se však v tomto případě u buržoazní sociologie nebo politické vědy projevuje to, že obraz politiky a její podstata jsou zamlžovány vytrháváním některých těchto pojmů z jejich reálného kontextu, který vyjadřuje jejich přirozené místo v daném politickém systému. Jedny pojmy jsou neorganicky vyvyšovány nad druhé, případně i absolutizovány, zatímco význam ostatních se degraduje. Tak např. v řadě sociologických studií se akcentuje v politice význam moci, ovládnutí lidí. Jestliže se zde však pomine třídní aspekt a pojem moci se chápe jen abstraktně (podobně třeba, jak chápe buržoazní teorie obecně

pojmem diktatury), pak z celé koncepce vznikne nepravdivý, ba odpudivý obraz o politice, která není daleko od uzurpátorství, kde jedni si osobují pouze moc nad druhými, kteří jsou pak jen v útrpné pasivitě ovládaného a manipulovaného davu. (Takovým asi způsobem se kupř. rozvíjejí práce současných sociologů politiky, představitelů buržoazní teorie, kupř. Almonda, Eastona, Shilsa aj.)⁵⁾

Protože tyto různé deformace, jež se v buržoazní politické vědě objevují ve vztahu k politice, jsou stále aktuální, pokusíme se aspoň ve stručném náznaku uvést některé představitele těchto názorů zároveň s tím, abychom postihli a ukázali, v čem je právě dotyčný názor chybný, nedostatečně přesný, eventuálně komolící danou skutečnost.

Prvý názor na politiku nám může představit stanovisko největšího z českých buržoazních sociologů A. Bláhy. Politika je mu druhem „zvláštní sociální činnosti, která má za úkol upravovat sociální prostředí tak, aby lidé mohli co nejlépe projevat své potřeby a snahy.“⁶⁾ Je to typický názor nemarxistického sociologa, kde se v plné šíři projevuje ona již dříve vzpomínaná ahistoričnost a neresepektování třídnosti. Příslušníci dělnické třídy v kapitalistické společnosti by asi těžko souhlasili s tím, že politika, kterou realizuje kapitalistický stát (de facto moc buržoazie), se snaží zabezpečit jim co nejlepší projev jejich potřeb a zájmů. Stejně, nebo podobně by měly asi výhrady vůči této definici rozvojové země, jež se snaží dosáhnout samostatnosti a nezávislosti na imperialismu a kterým by uvedenou definicí mělo být tvrzeno, že politika, již vůči jim uskutečňuje imperialismus, je právě onou činností, která jim má umožnit nejlepší uspokojování jejich potřeb a zájmů. Nebo — vezmeme-li v úvahu politiku rasismu, vypadá ušlechtilé se jevící Bláhova definice (ale nejen jeho definice, bylo by možno uvést řadu definic i od jiných teoretiků), jako karikatura, jako tvrzení, jež se vůbec nehodí do reálného světa.

Těžko obстоjí i teorie trochu rasantnější, jako kupř. tvrzení Maxe Webera, klasika německé nemarxistické sociologie, které doslova říká: „Politika je souhrnný název pro sociální jednání, zaměřené na moc, jako sociální vztah.“⁷⁾ I zde stačí jen pomyslet na celou řadu sociálních vztahů, v nichž dominuje moc a vidíme, že nelze vše považovat za politiku. Moc má kupř. i rodič, učitel, profesor atd. nad svým dítětem, žákem, posluchačem. Má moc nezletilce (ale i dospělého vysokoškolského posluchače)

⁵⁾ Viz kupř. G. Almond: *Comparative Political Systems* (Journal of politics, 18, 1956, str. 391—409), D. Easton: *An Approach to the Analysis of Political Systems* (World Politics, 9, 1957, str. 384—400), E. Shils: *The Intellectuals and the Powers; Some Perspectives for Comparative Analysis*, Comparative Studies in Society and History, 1, 1959, str. 8, ale i d. Nutno ovšem podotknout, že ani zde autorství některých kategorií nelze připsat buržoazní sociologii politiky nebo vůbec buržoazním politickým vědám. Je to naopak marxismus a speciálně významný přínos V. I. Lenina, který propracoval řadu důležitých kategorií z oblasti politiky, ba přivedl je na svět v bezprostřední souvislosti s praktickou aplikací v politické práci, takže o jejich pravdivosti nemůže být pochyb. Buržoazní teorie však manipuluje s tímto dědictvím po svém.

⁶⁾ Citace je podle záznamů Bláhových přednášek. V oficiálnější podobě uvedl tento názor našeho významného buržoazního sociologa A. Obrdlík: *Bláhova politické teorie*, viz sborník *Pocta In. Arn. Bláhovi k šedesátým narozeninám*, Brno, 1939, str. 71.

potrestat, rodič může v určité míře zasáhnout u svého dítěte i fyzicky, učitel je pánem nad udělováním známek, a tedy i nad možným propadnutím, případně i odchodem studenta ze školy pro neprospěch. I manžel může mít za určitých okolností moc nad svou ženou, když tato není třeba výdělečně činná a je tedy na něm hospodářsky závislá (což je dokladem nerovného manželského vztahu a tedy i sociálního vztahu). Ale přece všechny tyto reálné vztahy moci a ovládnání nebudeme nazývat politikou.

Tedy pojem moci, který bezesporu patří k politice, musí být v tomto vztahu precizován, neboť se vždy musí vědět, o jakou moc se jedná, koho nad kým, za jakých okolností, v jaké společnosti a v jaké fázi společenského vývoje. Boj o moc — a tedy i boj o nadvládu má kupř. jiný charakter ve společnosti antagonistické a jiný ve společnosti socialistické, nebo dokonce mezi socialistickými státy, kdy politické vztahy postupně ztrácejí charakter boje a nabývají stále více charakter spolupráce, vzájemné podpory a hledání optimálních forem vzájemného si pomáhání.

Někteří další buržoazní teoretikové jdou zase do jiného extrému. Chápu pojem politiky maximálně široce, ba vše politizují. Tak kupř. G. Burdeau má zato, že „... každý fakt, každé jednání a každá situace mají politický charakter, pokud vyjadřují vztahy autority a poslušensství.“⁸⁾ Sem by tedy patřily nejen vztahy, jak bylo uváděno dříve, tj. vztahy, jež nastávají v praktických výchovných procesech, v manželském životě a pod., ale i vztahy v přímé podřízenosti při zaměstnaneckých poměrech, vztahy při respektování běžných úředních či jiných nařízení (podřizování se povinnosti platit poštovné, povinné havarijní pojištění u majitelů motorových vozidel, respektování nařízení lékaře při onemocnění) a pod. Tyto vztahy se nám potom rozlévají do takové šíře, že pojem politiky přestává být de facto definován.

U jiných buržoazních teoretiků se objevují zase jiné pojmy, jež mají mít pro politiku dominantní význam. Americký teoretik G. Gatlin⁹⁾ definuje politiku jako „sociální kontrolu“. Zde je de facto pojem moci zastírán jen jiným termínem, který na první pohled nemusí činit tak nelibě působící „nátlakový“ dojem. Ovšem zase zde nutně objevíme onu typickou vágnost, jaká byla patrná při předcházejících příkladech. Pojem sociální kontroly je velice široký pojem, samotný jeho rozbor je velice složitou záležitostí, přičemž zde vůbec není blíže určeno, o jakou sociální kontrolu má jít, aby se mohlo jednat právě o typický politický vztah. Naopak, je možno mít na mysli kontrolu ve smyslu pracovních povinností (ve smyslu technologické nebo pracovní kázně), stejně tak jako se může jednat o kontrolu jednání lidí vůči sobě (kontrolu, které jde o podporování dobrých mezilidských vztahů), anebo se může jednat o kontrolu ve smyslu sledování politického projevu lidí, projevování politických názorů (kupř. v podobě dnešního sledování tzv. neamerické činnosti v USA, hlídání, kdo je ve které politické straně v NSR, zda se neangažuje příliš v odborové práci) atd. O tom se v těchto sociologických rozborech politiky již nepíše,

⁷⁾ M. Weber: *Politik als Beruf* (Gesammelte politische Schriften, 2. vyd., Tübingen, 1958, str. 502).

⁸⁾ G. Burdeau: *Einführung in die politische Wissenschaft*, Neuwied, 1964, str. 27.

⁹⁾ G. Gatlin: *The Science and Methods of Politics*, N. Y., 1927.

zde si má čtenář udělat představu o pojmu politiky v podobě sociální kontroly podle vlastní chuti.

U francouzského sociologa M. Duvergera,⁴⁰⁾ teoretika třídních vztahů a veřejného mínění ve Francii, je tato terminologie ještě atraktivnější. Do politiky je řazen dvojí druh jevů: jde o jevy makropolitické a mikropolitické. U makropolitických jevů jde o studium vztahů mezi velkými sociálními skupinami, za které považuje tento teoretik třídy (byť jinak interpretované, než pojímá marxismus) a u mikropolitických jevů mu jde o tzv. „malé společnosti“ (např. o spolky, kluby, rodinné vztahy atd.), kde se studují mezilidské vztahy, osobní kontakty a druhy závislostí, rolí, postojů atd. Z těchto třídění pak uvedenému autoru plynou i některé další metodologické vývody. Zatímco první druh politických vztahů zajímá prý především sociologa, tak vztahy druhé zajímají víc psychologa, sociálního psychologa, sociometrii atd. Proti tomuto dělení, co koho může zajímat, jistě nic nemusíme namítat. Nebudeme moci však už zřejmě souhlasit s tím, že v celé této koncepci je prakticky zase vše zahrnováno do politiky, bez rozdílu, o jaký druh vztahů se ve skutečnosti jedná. Je to jen jiná varianta onoho širokého pojetí politiky, jen v trochu jiném hávu, hávu na první pohled velmi exaktních tvrzení, co patří do zájmu různých vědních disciplín, kde se však ztrácí nakonec přehled o tom, co je podstatné v politických vztazích.

Má jít v politice o rozvíjení boje nebo o posilování společenské harmonie?

Takto postavený problém tvoří jednu z hlavních otázek v sociálním a politickém myšlení.

Podle marxismu prochází historický vývoj společnosti třemi základními fázemi. První fází je historická existence tzv. prvobytně pospolné společnosti, společnosti, v níž nebylo tříd. Druhou fází je historická existence všech dosavadních společenskoekonomických formací, v nichž existovaly antagonistické třídní vztahy a jejichž politické systémy se zmitaly ostrými hospodářskými, politickými a ideologickými konflikty. Jestliže v první fázi vývoje lidské společnosti, v níž ještě nebyly třídy, existovaly jenom provopočáteční náznaky politického projevu, kupř. volba vůdce, náčelníka, který měl vést kmen do mimořádné akce, po jejímž ukončení tato funkce zase končila (a kdy se k zastávání této funkce vyjadřovalo veřejné mínění a volba všech dospělých, nebo veřejným míněním uznávaná rada starších atd.), tak ve druhé fázi plně vykrystalizovaly politické vztahy a činnosti, založené na třídní moci a třídním boji, jež dosáhly plné objektivace institucionalizováním ve státním zřízení. Ve třetí fázi, kdy historický vývoj lidské společnosti dostává zase zcela nový a kvalitativně jiný charakter co do třídních vztahů, mění se obsahově i pojem politiky.

V socialistické etapě společenského vývoje má politika ještě výrazný třídní charakter, nicméně v samotném politickém systému socialistického řádu v třídních vztazích je stále více akcentován moment třídní solidarity, postupně přestává mít platnost antagonistický vztah mezi velkými třída-

⁴⁰⁾ M. Duverger: *Public Opinion and Political Parties* in France, *American Political Science Review*, 46, 1952, str. 1069–1078.

mi uvnitř socialistické společnosti, a tato se snaží ve své politice uplatňovat stále více rysy spolupráce a dobrovolné společenské angažovanosti ve všech sférách společenského života. Mocenská funkce státu se uplatňuje převážně ve sféře ochrany socialistického společenství, ochrany a rozvoje socialistického vlastnictví, socialistických vymožeností a socialistické kultury. V mezinárodním měřítku se pak třídní vztahy promítají do poměru mezi socialistickou soustavou a soustavou imperialismu případně do trendů vývoje rozvojových zemí.

Ve druhé etapě, kdy socialismus přejde v komunismus, se počítá s dalším posilováním pracovní i společenské angažovanosti lidí pro rozvoj společnosti, v níž nebudou již třídy. Funkce státu jako nástroje třídní moci bude tedy končit, nicméně o jeho odumírání nelze hovořit nějak mechanicky. Teprve až nastane příhodná celosvětová konstelace sil a pevné zakořenění komunistického společenského systému (a tedy nebude potřeba státu ani z důvodu jeho vnější obranné funkce), lze počítat s tím, že jeho institucionální funkci bude moci převzít komunistická samospráva.

Ani v období plně rozvinuté komunistické společnosti však nebude možno předpokládat stav, že by společenská rozpornost mohla být plně odstraněna. I nadále bude rozpornost stimulovat společenský vývoj. Bude to však rozpornost přirozená, vyplývající z různosti lidských individualit, z různosti názorů na realizaci mezilidských vztahů a názorů ohledně dalšího společenského vývoje.¹¹⁾ Tato rozpornost nebude mít již vůbec charakter antagonistických vztahů a bude řešena vzájemným kritickým zvažováním názorů, bude v ní uplatňován názor veřejného mínění a zejména vědy, a to jak společenských, tak i přírodních a technických disciplín, jejichž cílem bude — pochopitelně spolu s lidským faktorem — zajišťování vysoké produkce, potřebné pro komunistickou společnost.

Tyto perspektivy jsou ovšem ještě velice daleké a jako K. Marx a B. Engels, nebo i V. I. Lenin, byli velice strážliví a uvážliví ve vyjadřování názorů na věci této budoucnosti,¹²⁾ tak ani my se nesmíme do řešení této problematiky pouštět s přílišnou intenzitou a bezbřehou fantazií. Zatím se naše úvahy mohou pohybovat jen na úrovni velmi obecných konstatování. I pojem politiky je z hlediska těchto prognóz nutno brát s rozvahou a jen v ryze obecných konturách. Lze kupř. předpokládat, že přestane politický život v této společnosti budoucnosti, neboť když skončí třídní společnost, skončí i funkce politiky, tj. být nástrojem třídních společenských vztahů. Je ovšem otázkou, jak budeme nazývat všechny ony činnosti, které budou lidé rozvíjet v rámci budoucí komunistické samosprávy, jež budou tvořit každodenně život komunistické společnosti, a na jejichž základě

¹¹⁾ V. I. Lenin: *Stát a revoluce*, Vybrané spisy II, Svoboda Praha, 1950, str. 131 až 210. (Zejména v kapitole Vyšší fáze komunistické společnosti lze čerpat hluboké poučení z Leninových myšlenek, viz str. 192, ale i j.)

¹²⁾ Je velmi poučné citovat názor V. I. Lenina k této tematice, aby bylo jasné, že se v řešení těchto otázek musí postupovat velice uvážlivě a strážlivě. V. I. Lenin doslova říká: „Jsme proto také oprávněni mluvit pouze o nevyhnutném odumírání státu, zdůrazňující dlouhé trvání tohoto procesu a jeho závislosti na rychlosti vývoje vyšší fáze komunismu; otázka lhůt nebo konkrétních forem odumírání ponecháváme naprosto nerozřešenou, neboť podkladů k řešení takových otázek *není*.“ (Z pře-
dešle citované knihy.)

se tato společnost bude rozvíjet dál. I v této činnosti se budou koncentrovat potřeby rozvíjení komunistické ekonomiky. Bude to však „politika“ kvalitativně zcela odlišná od toho, čím je dnešní politika, která vyplývá ještě z třídních vztahů a z třídně rozděleného světa.

Teorie politiky, politická sociologie a sociologie politiky

Předcházející úvahy dokládají, že teorie politiky řeší problematiku, ke které je možno (a z hlediska přesnosti a hloubky zkoumání je potřeba říci, že je i nutno) přistupovat z pozice jiných věd: psychologie i sociální psychologie, vědeckého komunismu i teorie mezinárodního dělnického hnutí, dále pedagogiky, teorie práva atd., a pochopitelně i z pozice sociologie. Opodstatněnost těchto relací konec konců dokládá i řada konkrétně již provedených sociologických přístupů při řešení problému politiky. Realnost těchto relací není již tedy pro nás otázkou. Otázkou zůstává spíše to, jak budeme toto snažení pojímat. Že se jedná o složitý problém a složitost vztahů při vymezování tohoto zkoumání, dokládá již název této kapitoly, který — pochopitelně — s ohledem na nutnost zachování stručnosti v titulu — by mohl být ještě pestřejší. Bylo by možno uvést i jiné termíny, které již svým existováním dokazují, že řešení vztahu mezi sociologií a politikou není jen tak jednoduchou záležitostí. V tomto terminologickém výčtu by se kupř. mohl objevit pro nás i velmi dobře známý pojem „politologie“, dnes velmi okřídlený v západní teorii, který zejména v krizovém období (ale už i před tím) stoupenci konvergentních tendencí začali zavádět do našeho systému, aby se jím de facto odstranil (nahradil, „zvědečtil“) marxismus.

Postavíme-li tedy vedle sebe termíny: sociologie politiky, politickou sociologií, teorií politiky (případně politické vědy), politologie atd., tak vidíme, že není lehké rozhodnout, do jaké míry lze hovořit o synonymitě a v čem jednotlivé pojmy znamenají vždy něco ještě jiného. V každém tom slově se vyskytuje termín „politiky“, ale chápeme přitom dobře, že je rozdíl, jestli se jedná o adjektivum nebo substantivum — nebo, je-li to jenom část tohoto slova, když se jedná o složený termín.

Není tedy problém vztahu mezi sociologií a politikou, případně jinými disciplínami vykonstruován nějak uměle. Je to vztah, který existuje v samotné realitě předmětů společenských věd a tento vztah je potřeba postupně rozanalyzovávat, abychom této realitě dobře porozuměli a byli ve společenských vědách na odpovídající úrovni. Je přitom vhodné si při této příležitosti uvědomit, že ne všude je této problematice přisuzována náležitá významnost. Američtí teoretikové se kupř. těmito otázkami příliš nezabývají. A to nikoli z důvodů opomenutí, ale programově. Zde víceméně podle individuální libovůle a rasantnosti jednotlivých autorů vznikají jednotlivé směry, kde si každý teoretik tvoří názvosloví podle svého, aby tím naznačil, že stojí na svém osobitém stanovisku, že právě v tom spočívá jeho originálnost — případně zase v opačném směru, když se postaví na stanovisko někoho jiného, chce tím prohlásit, že uznává někoho jako autoritu, přejímá po této autoritě i její názvosloví pro své vlastní teoretizování. Úvahy a snahy vymezit nějak přesněji předměty jednotlivých disciplín a zároveň i stanovit, kde se jedná o synonymitu, kde je

částečné překrývání a v čem, to považují američtí teoretikové za pedantickou zvláštnost evropského ducha. Nicméně i mezi těmito teoretiky jsou výjimky, jak uvidíme dál z některých citací. My, v naší marxistické teorii, toto za pedantismus nepovažujeme. Naopak, považujeme za jeden z důležitých momentů v rozvoji marxistické teorie, když se pojmy přesně definují a když nejsou interpretovány mlhavými termíny, jež mohou představovat mnohovýznamnost a v důsledku toho i liberálnost v jakýchkoli výkladech.

Vztah mezi sociologií a politikou v marxistickém smyslu

Při interpretaci tohoto vztahu vycházíme z faktu, že socialismus potřebuje pro své upevňování a další rozvoj opírat procesy ve všech oblastech společenského života o vědu. Ve vztahu k politice to pak není — jak jsme již uvedli — jen sociologie, která zde může a má pomáhat. Je to i psychologie, která se zabývá působením na vědomí lidí v politickém smyslu, je to i pedagogika, která učí, jak politicky žít, angažovat se a mít smysl pro politiku a pod. Pokud jde o sociologii a politiku, je možné tento předmět zájmu vymezit v různých směrech.

Velice důležitým úkolem pro sociologii je studium a zhodnocení politických teorií současnosti a kritika nemarxistických systémů. Je to úkol významný zejména s ohledem na produkci současných antikomunistických teoretiků a jimi rozvíjenou ideologickou diversi proti nám.

Neméně významným úkolem je sociologické studium dějin politických ideí a teorií. Ze studia dřívějších ideologických výtvorů a jejich vzájemných střetávání na pozadí dané společenské reality můžeme čerpat významná poučení pro dnešek. Bez pochopení minulosti bychom nemohli porozumět řadě jevů současnosti.

Velice široký prostor pro uplatnění sociologie se projevuje při zkoumání politických institucí, jejich činností funkcí a efektivit ve společenském životě. Jmenovitě jde o tyto instituce a problémy: ústavní dokumenty, formy vlády, regionální a lokální formy řízení, veřejná správa, plnění hospodářských, sociálních a kulturních funkcí státu i ostatních institucí.

Dále je to sociologické zkoumání politiky a efektivit práce politických stran, ostatních společenských organizací a jejich ovlivňování veřejného mínění v jednotlivých společenských skupinách i v celé populaci. Zase můžeme jmenovitě uvést tyto okruhy problémů: činnost politických stran, činnost a funkce odborových svazů, svazu mládeže, žen, spolků i ostatních masových organizací. S tím souvisí i studium účasti občanů na vládě a správě a výzkum veřejného mínění.

Postupně, jak narůstá socialistická integrace a vznikají specifické vztahy mezi dvěma společenskými systémy, narůstá i potřeba sociologického zkoumání mezinárodních vztahů, včetně závažných mezinárodních aktů, sociologické studium politiky jiných zemí, činnosti mezinárodních organizací, mezinárodních i národních právních kodexů a jejich respektování ve vztazích mezi jednotlivými zeměmi.

Pokud se jedná o vymezení vztahu mezi politikou, politickou teorií a sociologií, nelze ani v naší marxistické teorii tuto věc vymezit zcela jednoduchým nebo jednoznačným rozhodnutím. Toto vymezení se zatím po-

hybuje v prostoru, který je dán, vyjádříme-li to trochu zjednodušeně, třemi stanovisky, jež ohraničují rozmezí, jak je možné pojímat vztah mezi sociologií a politikou.

1. Existuje jen politická věda, nebo politické vědy, jež se postupně tak prohlubují, že se blíží sociologické úrovni; dostávají se na úroveň sociologické práce, tj. prohlubuje se poznávání zákonitostí politických jevů a procesů a konkrétních souvislostí mezi těmito jevy a procesy a širší společenskou problematikou, dosavadními historickými trendy i dalšími vývojovými snahami.¹³
2. Marxistická sociologie se využívá při řešení politické problematiky, takže vzniká de facto sociologizovaná politická věda. Politická věda tedy využívá sociologických metod práce. Samotný obsah politické vědy se tím nemění. Zůstává tím, čím je, ale prohlubuje se činnost této vědy tím, že se v ní aplikuje sociologie.
3. Sociologické studium se specializuje na zjišťování závislostí, vzájemného působení a ovlivňování politických institucí navzájem a na jejich vztahy k ostatním sociálním institucím a společenským útvarům. Můžeme zkoumat tedy jaký je podíl našich národních vlád na rozvoji školství, zemědělství atd., jak se projevuje působení institucí ve vztahu k socialistické ekonomice, ke kulturní politice státu a pod.

Na první pohled vidíme, že tato tři stanoviska nejsou zásadně odlišná, nebo vůči sobě rozporná. Naopak, v každém jsou patrné určité momenty, jež je nutno akceptovat, ale jednoznačně se rozhodnout pro to či ono stanovisko a vyloučit ostatní, je obtížné. Cítíme, že právě vyloučením ostatních bychom zužovali a ochuzovali sociologické zkoumání politiky. Spíš se zdá být správným, když budeme brát tato stanoviska integrálně, tak, aby při sociologickém zkoumání politických jevů každé mohlo přicházet v úvahu. Je tedy vhodné chápat tato stanoviska tak, že by se měla doplňovat a usilovat o sblížení a nikoli o to, aby jedno stanovisko vylučovalo druhé. Jenom tak si zajistíme, že z předmětu sociologického zkoumání nám nevypadne žádný důležitý politický jev. Respektování této metodologické zásady je velice důležité pro sociologické řešení politické problematiky v marxistickém smyslu. Šíře sociologické teorie je totiž velmi rozsáhlá a její práce se rozvíjí na různých rovinách abstrakce a zevšeobecnování. Máme-li respektovat marxistický přístup při řešení společenské problematiky, pak je třeba širší tohoto rozmezí chápat od roviny empirických výzkumů až po rovinu nejvyššího zevšeobecnování, kterou je historický materialismus. Nezískáme-li organické propojení mezi těmito různými rovinami sociologické práce, je nebezpečí propadnutí na pozice izolovaných sfér sociologické teorie, což je prakticky totožné s tím, jak mechanicky, liberálně a přirozeně i nedialekticky (ba naopak velmi spekulativně) řeší problematiku sociologické práce buržoasní věda — a jak se to projevuje

¹³) Studujeme-li současné materiály naší KSČ, nebo obdobné materiály komunistických (nebo jiných marxisticko-leninských stran) ostatních zemí socialistické soustavy (materiály ze sjezdů nebo jednání centrálních orgánů), můžeme velmi názorně vidět tuto orientaci v praxi. Jsou to materiály, jež vycházejí z hlubokých vědeckých analýz a zobecnění tak vysoké úrovně, že lze veškerou tuto dokumentaci chápat i jako sociologickou produkci.

i v sociologických aspektech, jež se týkají politiky. Důsledky těchto ne-dialektických a liberalisticky spekulativních přístupů si ukážeme aspoň v náznaku v následující kapitole.

Metodologické výhrady k přístupům buržoazní sociologie k politickým jevům a procesům

Zdá se, bereme-li v úvahu uvedené metodologické souvislosti, že tuto složitost vztahů a různost v možných přístupech k řešení problematiky z oblasti politiky si uvědomila i buržoazní věda a snad i proto v ní tak zdomácněl již dříve zmíněný termín politologie. Tento termín totiž dovo-luje interpretovat pojem teoretického řešení politických jevů a procesů v tak libovolné šíři, že se jeho používáním smazávají prakticky všechny různosti. A snad i toto byla příčina, proč i u nás řada teoretiků podlehla jeho módnosti. Slovo politologie se stalo pro mnohé magickým zaklínad-lem, bez ohledu na to, že se jedná o kategorii, která byla vytvořena bur-žoazní vědou se zásadním koncepčním zaměřením, jež je nemarxistické (ba přesněji řečeno: zcela protimarxistické), a tedy jakákoli konvergent-nost je zde nepřipustná.

Z těchto úvah ovšem nesmí plynout, že tato všeintegrující tendence by měla být právě typickou a naprosto převládající v přístupech buržoazní sociologie k politice. V konkrétní práci jednotlivých teoretiků je obecné politologické stanovisko prakticky jen východiskem k libovolnému atomi-zování jednotlivých přístupů při zkoumání politických jevů a procesů.

Tak kupř. francouzský právník a politolog George Burdeau (profesor veřejného práva na Faculté de Droit et des Sciences Economiques v Pa-říži) využívá této koncepce k tomu, že vyúsťuje své názory až do extrém-ní abstraktnosti a spekulativnosti.¹⁴⁾ Podle něho věda o politice nesmí být směřována s běžnými politickými disciplínami, jak je používáno v běžné buržoazní systematice (jako je nauka o státu a jeho řízení, nauka o poli-tických stranách a o volebních systémech atd.). Aby toho bylo dosaženo, doporučuje ještě zabstrahovat pojem obecné politické vědy. Doporučuje proto název: věda o politickém a ten, kdo se touto vědou zabývá, by se měl nazývat politikolog. Tuto snahu jistě není třeba příliš rozsáhle kome-ntovat. Nicméně je potřeba si uvědomit, že se nejedná jen o soukromý ná-zor jednoho nepatrného teoretika v buržoazním světě, ba naopak o obecně známou osobnost s významným postavením v buržoazním myšlení.

Podobné stanovisko zastává i krajan G. Burdeaua Michèle Duverger.¹⁵⁾ Práce u obou teoretiků je však hodně jalová. Jejich teoretické úsilí se sice snaží o logickou preciznost jednotlivých pojmů — snaží se kupř. definovat pojem politický jev a pod., avšak veškeré toto snažení ústí nakonec do prázdného formalismu. Dospívají kupř. ke konstatování, že politické pan-ství má řadu odstupňování: od násilného donucení až po dobrovolný sou-hlas. Rozebírá se pojem politické účelnosti, pojem politického řádu, poli-

¹⁴⁾ Velmi patrná je tato abstraktnost a spekulativnost v autorově neznámější mo-nografii, překládané do různých jazyků — G. Burdeau : *Traité de la science poli-tique*, I.—IV, Paris 1949—1952. (Ve zkrácenější a populárnější úpravě vyšla tato práce i v NSR — R. Burdeau : *Einführung in die politische Wissenschaft*, Neuwied 1964.)

¹⁵⁾ M. Duverger : *Die politischen Parteien*, Tübingen 1959.

tické činnosti, ale zpravidla jen z určitých a velmi zjednodušených hledisek. Zatímco v otázkách politického řádu prý má kupř. vědecké zkoumání charakter statistického průměru skutečnosti a pomíjí se vývojové aspekty, tak studium politických činností v sobě zahrnuje zas naopak dynamický aspekt, bez vztahu k účelnosti těchto činností v určitých podmínkách, situacích atd. Veškeré tyto snahy proto nakonec dospívají do strojených a učených konstrukcí, jež nejsou vůbec adekvátní skutečnému politickému životu. Tento nedostatek se projevuje i v některých dalších tvrzeních. Tak kupř. zvědečování vědy o politickém není jen záležitostí sociologie. Bylo by proto falešné chápat pouze sociologii v tomto vztahu za pomocnou vědu. Jestliže použijeme pojmu pomocná věda, pak prý všechny společenské vědy jsou pomocnými vědami v řešení problému politiky. Věda o politice je prý vlastně syntézou všech společenských věd. Právě v tomto bodě můžeme dobře vidět, že když si někdo povýší své stanovisko na dominantní stanovisko, dostane se do zkrasleného nadhledu. Nebo dále. Přínos sociologie pro politickou vědu prý spočívá v tom, že se zajímá o sociální síly. I tímto je význam sociologie zúžen. Je to vlastně utilitární zužování politického účelu na studium dynamiky moci, studium praktik, které mohou posilovat boj o moc, a to bez ohledu na to, komu toto získávání moci má prospět a odpovídá-li to dané etapě historického vývoje příslušné společnosti.

Jako příklady jiných stanovisek, neméně samorostlých a velmi problematických, nám může posloužit práce teoretika, který sociologizuje politickou vědu a kterým je rovněž Francouz, Gabriel Bouthoul.¹⁶⁾ Sociologické stanovisko se mu projevuje v teorii politiky již zaváděním určitých historických aspektů. Podle něho by bylo kupř. účelné vypracovat podstatné rysy srovnávacích politických dějin a určit strukturální analogie a funkční paralely minulosti a současnosti. Politické skutečnosti mají být zkoumány — podle tohoto teoretika — jako sociální jevy v jejich vazbách k jiným sociálním skutečnostem. Sociologizování v politických vědách by mělo přispět k vytvoření typologie institucí a politických struktur, způsobů třídění angažovanosti lidí, motivů a pohnutek při politických činech. a to podle historických epoch a kultur různých společenství. Sociologický aspekt by měl odhalovat zejména proč, z jakých příčin dochází ke změnám společenských struktur, jak tyto procesy probíhají, a to nejen obecně, ale v konkrétních vztazích, a konečně, jaké z toho plynou společenské důsledky. Na jedné straně zde tedy můžeme vidět snahu o bohaté shromáždění faktů, avšak jen mechanicky sumarizovaných a zhodnocovaných, a to zejména bez jakéhokoli přihlížení k třídním aspektům. Prakticky se jedná o povrchní nedialektické konstrukce pozitivistické teorie, která registruje jen zevní projevy a eklekticky je spojuje tak, jak se to jeví být vhodným a účelným.

V této linii se rozvíjí i práce západoněmeckého sociologa, který se zabývá politikou, O. Stammera.¹⁷⁾ Nicméně, tento teoretik se snaží ze své teorie odvodit ještě některé důsledky v souvislosti s praktickou aplikací. Socio-

¹⁶⁾ G. Bouthoul: *L'art de la politique*, Paris 1962.

¹⁷⁾ O. Stammer: *Politische Soziologie* (příspěvek v příručce autorské dvojice: A. Gehlen-H. Schelsky: *Soziologie*, 2. vyd., Düsseldorf a Kolín n/R., 1955).

logie politiky prý má důkladně zvažovat, které procesy politického rozhodování mají být sociologicky analyzovány a která měřítká mohou být dána do praxe za účelem politického racionálního plánování. Stammer totiž dělá rozdíl mezi tím, jak se věda realizuje v teorii a jak má probíhat její aplikace v praxi. Jenom dobré zvažování má ukázat, co z oblasti teorie lze aplikovat v reálném praktickém procesu. Pochopitelně, tyto úvahy — de facto snaha o selekci — jsou motivovány buržoazními interesy, takže ani v nejmenším nemohou překročit rámec oportunistu.

Sociologizovanou politickou vědu považuje Stammer za legitimní pokračovatelku starších filozoficko-sociologických pojetí od Aristotela až po K. Marxe. Ve 20. letech se podle Stammera sociologické aspekty v teoriích státu a politických systémů soustřeďují zejména na tři okruhy problémů.

1. Jak se vyvíjejí v určité historicko-společenské situaci mocenské poměry a jak vzniká politické panství společenských skupin. Právě tyto otázky prý byly — jak tvrdí— inspirovány Karlem Marxem! (Názorně tedy můžeme vidět, v jakém smyslu může být marxismus „uznáván“ buržoazní teorií.)
2. Jak se projevují v politickém systému, který je založen na demokratických principech, vědecké způsoby řízení. (De facto se však v tomto zaměření nehledá nic jiného, než aby pod rouškou eliminace subjektivity zaváděním strojně početních metod a kybernetických modelů se eliminovaly třídní aspekty.)
3. Jak funguje moderní stát ve struktuře vztahů mezi parlamentem, vládou, orgány státní správy, justice — i ve vztahu k nejširší veřejnosti. (I tato orientace sociologické práce v politice nemá na mysli nic jiného, než řešení problémů buržoazního politického systému se všemi formami ovládnutí pracujících, či jak se v terminologii buržoazních politologů říká: jak neoptimálněji realizovat „manipulaci mas.“)

Celkově tato linie dospívá k názoru, že sociologické studium politiky by se mělo uskutečňovat v rámci řádně konstituované disciplíny: sociologie politiky (v této koncepci se také někdy hovoří o politické sociologii), která se tím stává de facto — podle těchto názorů — jednou ze speciálních sociologií. Politická věda prý dává podněty, co se má zkoumat — a toto se zkoumá sociologicky. V podstatě prý se jedná o analogii, tedy o okolnost stejnou, jako je tomu v ostatních sociologiích, které nazýváme speciálními sociologiemi.

Za hlavní oblasti, na které by se sociologie politiky měla zaměřit, považuje tato orientace (a zejména její čelný představitel O. Stammer) následující okruhy problémů: jak se získává a realizuje moc, systémy panství, totalitarismus, demokracie, politické strany, společenské organizace a zájmové svazy, práce parlamentu, byrokracie.

Příklady ještě dalších stanovisek se nám projevují zejména v americké sociologii, a to jmenovitě u R. Bendixe a S. M. Lipseta. Tato stanoviska vycházejí z určité pragmatistické kritiky evropských koncepcí. Američané kritizují, že evropská sociologie politiky a politická věda vůbec se snaží popisovat nejrůznější instituce a ukazovat, jak tyto fungují v jednotlivých zemích. Má prý to v podstatě anatomický charakter, který se snaží zkomplexovat všechny části, aby byl viděn celek. Co však chybí všem těmto rámcovým studiím je prý to, že jejich praktická užitečnost je značně ome-

žená. Je prý to teoretizování s minimální účinností z hlediska praktické aplikovatelnosti, velmi často teoretizování k ničemu.

O spojení teoretické úrovně sociologie politiky s její praktickou aplikací se pokusil právě S. M. Lipset.¹⁸⁾ Jeho přístup má značně behaviorální charakter. Zaměřuje svůj zájem na studium účinnosti politického chování a projevování politických institucí. Interpretuje svůj názor asi takto: „Vyjdeme-li z předpokladu, že politické instituce jsou jedním z mnoha druhů sociálních institucí vůbec a že předmětem sociologie jsou vztahy mezi sociálními institucemi navzájem, pak předmětem sociologie politiky jsou vztahy mezi politickými institucemi, a to rovněž navzájem, ale vedle toho i ve vztahu k ostatním sociálním institucím.“¹⁹⁾ Jde mu tedy o podrobné studium zevních znaků při působení mezi jednotlivými institucemi. Pojem vnitřních souvislostí a třídní funkčnosti jakéhokoli politického projevu je tedy zcela eliminován. Jediný funkční vztah, který je připouštěn, je motivován pragmatistickým stanoviskem: zda je dotyčná meziinstitucionální frekvence efektivní a zda slouží danému, tj. momentálnímu buržoaznímu zájmu.

R. Bendix v podstatě interpretuje Lipsetova stanoviska. Tato dvojice představitelů buržoazní sociologie politiky se projevila i jako dvojice spoluautorská.²⁰⁾ S čím u této orientace nelze souhlasit, není třeba dlouze vysvětlovat. Výhrady k behaviorismu jsou nám obecně známé — i když je stejně známé, že četná jeho zjištění, zejména v přírodních vědách (kupř. v chování zvířat, která nemohou vypovídat jinak než svým zevním projevem) jsou zajímavá a cenná. Ve společenských vědách je to však s aplikací tohoto směru již horší. Cítíme v kontextu celé této orientace typický americký pragmatismus a abstraktní vztah, zredukovaný na funkcionální myšlení: co je funkcí čeho a zda to přináší efekt (lhostejno zda v penězích, prestiži či jiné praktické úspěšnosti), bez ohledu na pochopení širších vztahů a snahu o proniknutí k podstatě studované skutečnosti.

* * *

Závěrem lze říci, že sociologie politiky je perspektivní teoretická orientace v systému naší marxistické teorie jako celku. Otázka dokonstituování jednotlivých vztahů je věcí dalšího procesu. Politika, jako reálné lidské činnosti a postoje ke společenským vztahům, existuje — jak bylo již řečeno na začátku — dlouhé věky. Věda, která zkoumá tuto částečnou objektivní realitu, vzniká a vyvíjí se později, a jak je rovněž obecně známé velice složitým a rozporuplným způsobem. A teprve v určité fázi tohoto vývoje se předmět tohoto zkoumání i jeho dosavadní teoretické zvládnutí stávají předmětem sociologického studia. Je tu tedy evidentní disproportionality. Když přichází sociologie, je tu už určitý stupeň poznání a sociologie se musí s tím vším vypořádat, nehledě na to, že jinak k tomuto dědictví přistupuje buržoazní sociologie — a jinak naše marxistická sociolo-

¹⁸⁾ S. M. Lipset: *Soziologie der Demokratie*, Neuwied 1962.

¹⁹⁾ S. M. Lipset (a spoluautor R. Bendix): *Political Sociology — A Trend Report and Bibliography* (příspěvek pro *Current Sociology* 6, 1957, str. 79).

²⁰⁾ Viz předchozí odkaz.

gie. Chceme-li však zvládnout úkol, aby vědecké řízení pronikalo stále hlouběji a účinněji do všech sfér života naší socialistické společnosti, pak to znamená, vyjádříme-li to slovy sovětského sociologa A. A. Fedosjejeva, že i „politika se musí stát objektem sociologického zkoumání, aby výsledky mohly být co nejefektivněji využity v reálné praxi.“²¹

SOCIOLOGY AND POLITICS

The present essay "Sociology and Politics" is organized in four chapters. The first of them deals with the development of the notion of politics from the antique up to its modern conception and brings detailed critics of the bourgeois thoughts in political theory (A. Bláha, M. Weber, G. Burdeau, G. Gatlin and M. Duverger). In the second chapter the author confronts the two extreme views on the aims of politics: the reducing of politics to the struggle for power on the one hand the evaluation of politics as the device for conquering the conflicts and arriving at the common harmony on the other hand. The stress is laid on the concepts of Marxism-Leninism which form class-struggle as well as class solidarity the basis for politics — the final aim then being the achievement of class-less society.

The third chapter deals with the delimitation of the space in which the research of political phenomena seem most appropriate. As in the previous chapter, so too in this one the stress is laid on the difference in accounting for these questions in marxist as opposed to bourgeois theory. While the former attempts to master the sociological solving of political problematics most extensively and integrally — its basic methodological standpoint being the historical materialism, the latter approach shows in atomizing the whole problematics and in inventing various, usually highly attractive, aspects based on non-dialectic and positivistic point-of-view. The attractiveness in bourgeois theory shows also in the terminology, cf. the usage of various terms such as sociology of politics, political sociology, politology etc. while in the tendency to atomizing absolute liberality is the dominating feature and the reasons for the said differentiation have but speculazive character. The last chapter is therefore devoted to methodological reservations as far as the approaches of bourgeois sociology towards political phenomena and processes are concerned. The reservations are interpreted on the background of three currents trends in bourgeois sociology of politics, namely on the representatives G. Burdeau and M. Duverger, further on the ideas of the two researchers in this field, G. Bouthoul and O. Stammer are analyzed, and finally, attention is paid to the pair of research-workers, i. e. S. M. Lipset and R. Bendix, who coin sociological behaviourism as the starting point.

СОЦИОЛОГИЯ И ПОЛИТИКА

Статья «Социология и политика» распределена на четыре главы. В первой излагается эволюция понятия политика. Большая часть главы посвящена критике буржуазных концепций в политической теории (А. Блага, М. Вебер, Г. Бурдо, Г. Бетлин и М. Дюверже). Во второй главе сравниваются два экстремных взгляда на цель политики: редукция политики на борьбу за власть — или использование политики при преодолении противоречий и при образовании всеобщей гармонии. С другой стороны автором выдвигается марксистско-ленинская концепция, основанная на классово-классовой борьбе, классовой солидарности и ставящая своей конечной целью бесклассовое общество. В третьей главе акцентируется различие в понимании выше приведенных вопросов в марксистской и буржуазной теории.

Марксистско-ленинская теория пытается понимать социологическое решение политической проблематики как можно шире, интегрально, на методологической основе

²¹) A. A. Fedosjejev: *Politika ako objekt sociologického výskumu*, Pravda Bratislava, 1976.

исторического материализма, в буржуазных подходах обнаруживается атомизирование проблематики и изобретение разных, в том числе и атрактивных, аспектов а не-диалектическими и позитивистскими точками зрения. Тяготение к атрактивности находит отражение и в терминологии. Теория, изучающая политику, носит самые разные названия: социология политики, политическая социология, политология и т. д., причем внутри этой тенденции господствует сплошной либерализм, и критерии для этой классификации носят чисто спекулятивный характер.

Последняя глава посвящается, следовательно, специальной методологической критике подхода буржуазной социологии к политическим явлениям и процессам. Критика интерпретируется на фоне трех течений в буржуазной социологии политики, а именно на работах Г. Бурдо и М. Дюверже, Г. Бутула и О. Штамера и в конце концов на концепциях «социологии поведения» (С. М. Лишсет и Р. Бендикс).

